

**Les pratiques funéraires
a la necròpolis de Can
Martorellet**

Gabriel Pons i Homar

Mayurqa (2009-2010), 33:
27-45

LES PRÀCTIQUES FUNERÀRIES A LA NECRÒPOLIS DE CAN MARTORELLET

Gabriel Pons i Homar*

RESUMEN: En la finca de Can Martorellet (Pollença) se localizó y excavó una necrópolis en cueva natural utilizada a lo largo del bronce medio. En el presente artículo analizamos la dinámica de las prácticas funerarias y los procesos postdeposicionales que se produjeron. Así mismo, se propone una interpretación ideológica a partir de los tipos, las características y la ubicación de los objetos.

PALABRAS CLAVE: necrópolis, bronce medio, prácticas funerarias, interpretación ideológica

ABSTRACT: A necropolis in a natural cave in use during the middle Bronze Age was excavated in Can Martorellet (Pollença). This article analyses the dynamics of the funeral ritual and post-deposit processes that took place there. Furthermore, an ideological interpretation of the necropolis is put forward on the basis of the types, characteristics and placement of the objects.

KEY WORDS: necropolis, middle Bronze Age, funeral ritual, ideological interpretation

Can Martorellet és una possessió de la vall de Sant Vicent al terme municipal de Pollença. Ocupa un tram del coster occidental d'una vall rica en jaciments arqueològics, que bàsicament corresponen al bronze mig, entre els quals destaquen diferents agrupacions d'estructures naviformes i el conjunt d'hipogeus de l'alzinar de cala Sant Vicent.¹ El descobriment, excavació i estudi de la necròpolis de la cova de can Martorellet ens permet aprofundir en diferents aspectes de la comunitat que habità aquesta vall (fig. 1.1). L'aspecte que tractarem en aquesta comunicació se centra en la dinàmica de les pràctiques funeràries detectades i de les quals en farem una interpretació.

La necròpolis es va fer en una cavitat natural que es divideix en una galeria inclinada d'uns 10 m de llarg i una cavitat que també es divideix en dos sectors, a un extrem es troba un petit avenc i la resta la forma una cambra d'estructura molt irregular i amb pendent, la qual s'emprà com a necròpolis. Té una llargària de 7,6 m i una amplada que oscil·la entre 3,4 i 2,3 m, a més disposa de dos enfonys naturals a manera de nínxols.

* Consell Insular de Mallorca, gpons@conselldemallorca.net

¹ Utilitzam el topònim tal com es troba en la documentació des d'època medieval. La pronúncia Sant Vicent, en el cas del topònim, no així del nom, és la tradicional i és encara emprada per les persones majors de Pollença. Malauradament, la utilització oficial, basada en el Decret de toponímia, de la grafia Sant Vicens està causant la pèrdua de la forma correcta d'aquest topònim. Per a més informació veure Rotger 1967, vol I, apèndix IV; Rodríguez.

L'altura de la cambra funerària és molt irregular, ja que la part més alta arriba als 2,2 m i la més baixa el 0,8 m. La cavitat, per tal de poder ésser utilitzada com a necròpolis, va requerir d'una neteja de possibles sediments i d'eliminació de concrecions càlciques, però no es va fer cap tipus de modificació o afegit estructural.

S'han aconseguit cinc datacions radiocarbòniques que ens determinen un interval d'ús que s'inicia abans del 1770 i amb posterioritat al 2000 cal ANE a 2σ (veure la taula amb les datacions). Les altres datacions palesen una continuïtat de la necròpolis sense observar-se interrupcions fins a una data anterior al 1520 cal ANE. La darrera de les datacions ens marca una data anterior al 1120, que interpretam com un ús esporàdic en un moment en què la necròpolis ja havia entrat en desús (fig. 9).

La cavitat té l'avantatge d'oferir unes característiques estructurals molt similars als hipogeus evolucionats. Un llarg passadís, que dona accés a una cambra funerària petita, obscura i totalment aïllada de la resta del món, són elements que suposam que s'adaptaven a les necessitats ideològiques dels rituals que es practicaven (fig. 1.2).

En el moment de l'excavació la necròpolis es presentava com un fossar amb una mescladissa aleatòria d'ossos romputs i sovint esmicolats juntament amb abundant tecnologia. No obstant això, en el decurs de l'excavació es comprovà com uns pocs individus conservaven parcialment l'estructura anatòmica. A la quadrícula 2 es localitzà part d'un individu que semblava haver estat dipositat a la gatzoneta. A les quadrícules 13, 20, 22 i 23 hi havia disposicions articulades parcials, bàsicament de columnes vertebrals i caixes toràciques que mostraven la deposició allargada d'aquests cadàvers. En cap cas es pogué detectar la connexió del cap amb el tronc. Majoritàriament els caps estaven esberlats i tingueren el mateix tractament que la resta de l'estructura òssia. En aquest procés de desintegració cal anotar diferents agents:

- En primer lloc l'activitat antròpica del lloc durant més de 10 generacions.
- En segon lloc l'activitat animal, des dels rosegadors fins als grans mamífers que es pogueren introduir esporàdicament a la cavitat o a la microfauna.
- Finalment, l'alt índex d'humitat, a vegades amb filtracions d'aigua, que a més suposava la dissolució de carbonat càlcic, que afectava greument tota la necròpolis.

L'estudi antropològic determinà que a la cova hi havia un mínim de 149 individus d'ambdós gèneres i de diferents edats. Pel que fa a la tecnologia s'han estudiat 659 objectes fets amb ceràmica, os, ivori, metall i fusta.

Segurament els cadàvers eren pujats fins a la cova amortallats i abillats. Les analítiques realitzades sobre una desena de botons han pogut determinar que tots ells havien estat coberts o tractats amb una untura o substància resinosa no relacionable amb les substàncies despreses de la descomposició dels cadàvers. A hores d'ara, no sabem si aquest tractament era exclusiu d'aquesta tecnologia o era conseqüència del tractament que es donava al cadàver. A més, un d'aquests botons tenia restes de cinabri. La presència de tint vermell només va ésser detectat visualment en un lloc i afectava a una plaqueta d'os o penjoll i a una falange. El tint ocre i vermell en els enterraments sabem que va ésser utilitzat per diferents cultures, d'èpoques i llocs molt allunyats del planeta. Sabem que en els territoris continentals més pròxims era emprat en època calcolítica tant a la façana atlàntica de la península ibèrica com en el sud-est. L'ús d'aquests tints naturals s'associa a aspectes ideològics, de relació d'un color al qual se li dona un caràcter sacre i amb un sentit de similitud a la sang com a matèria que ens dona vida. Ara bé, en el cas de Mallorca, com també s'ha detectat en altres bandes, es comprova que en lloc d'aconseguir el tint vermell a partir de la matèria que es té a l'abast, s'extreu d'una matèria, com és el sulfur de mercuri, escassa i que s'ha de dur de territoris molt allunyats. Aquest fet ha dut a plantejar la possi-

bilitat que a més es volgués aconseguir una altra funció com és la conservació o embalsamament del cadàver (Delibes 2000).

Els morts eren dipositats directament al terra i no eren inhumats. Tampoc eren delimitats o separats per pedres o lloses. Sols en un cas es trobà un crani sencer, desmembrat de la resta del cos, que reposava sobre dues lloses. Les característiques de la cavitat propiciaven que el lloc de màxim ús fos la meitat més interior, ja que la part pròxima a l'accés té el sol inclinat, cosa que podia fer relliscar les deposicions cap a l'avenc. En el procés d'excavació es pogué comprovar la manca de tecnologia i l'escassetat de restes òssies en la meitat anterior al llarg de l'eix oriental. La interpretació que en feim és que va ésser emprada com a zona de circulació que connectava l'accés amb l'espai funerari pròpiament dit, zona en la qual també es devien celebrar rituals periòdics.

En la interpretació de la necròpolis partim de la idea general que els dipòsits més arcaics corresponen a les restes situades a la capçalera de la cova. Aquesta valoració que parteix de la lògica evolutiva de l'ús antròpic té l'aval de la cronologia relativa d'alguns elements tecnològics que sobresurten d'entre l'ampla homogeneïtat del conjunt tecnològic. Per la distribució i concentració de matèria sembla que la tendència va ésser ocupar primerament la part més interior. En aquest lloc pensam que, atenent a les característiques dels materials, les seves relacions i la presència de punts amb cendres, es realitzaven els rituals. Amb el temps aquesta zona va servir per anar acaramullant matèria. Aquesta tendència també s'observa vers el lateral occidental, mentre que l'oriental es mostrà més descongestionat (fig. 2).

Mesclats amb els ossos es trobà la tecnologia esmentada sense cap ordre aparent. Per altra banda, el material destaca per una gran homogeneïtat només alterada de tant en tant per algun objecte singular. L'anàlisi de les característiques dels objectes, la disposició i la freqüència són aspectes que hem avaluat per fer una proposta funcional.

Partim de la consideració que una necròpolis és un espai amb un alt sentit ideològic en el qual tots els objectes són portadors i responen i/o tenen unes funcions de marcat caràcter ideològic. Una part dels objectes, com es comprovarà, varen ésser fabricats per ésser emprats a la necròpolis. Això suposa que tot el procés d'elaboració està mediatitzat per a la funció que ha de tenir. Per tot això, plantejam que gairebé res en el sí de la cavitat és producte de l'atzar, ni tan sols l'aparent situació caòtica en què es trobà la necròpolis (fig. 8.1).

Per treure unes conclusions de caràcter ideotècnic ens fonamentam en quatre aspectes:

1. Les característiques intrínseques: la matèria i la morfologia,
2. El procés d'elaboració, sobretot en les ceràmiques,
3. La quantificació de cada un dels objectes,
4. La distribució i la relació entre ells,
5. El tractament postdeposicional.

A partir de l'anàlisi i la interacció d'aquests factors es pot entrar en la valoració funcional, en el procés deposicional i en les activitats superestructurals.

S'han estudiat un total de 431 vasos de ceràmica, això és el 65,4% de la tecnologia, que representa bona part del total de la ceràmica que hi havia a la necròpolis, encara que hem deixat una part del material fragmentari. Les formes, característiques i elements que componen les ceràmiques mostren una altíssima homogeneïtat, prova d'això és que el 95,65% pertanyen a tres perfils genèrics (fig. 11):

— El 84,2% són olles globulars de cos més o menys aplatat, amb coll i vora oberta o recta i, a vegades, amb anses de suspensió (fig. 6, núm. 1 a 3).

— El 9,51% són bols amb diferents variants, des dels hemiesfèrics de boca tancada als petits vasos de boca oberta i òmfal, fins a alguns vasos de parets troncocòniques. D'entre les diferents variants destaquen quatre bols que es diferencien de la resta per tenir un perfil semiesfèric, la boca tancada, un acabat brunyit, un volum superior a la resta i una ubicació relacionada amb altres objectes que més endavant comentarem (fig. 6, núm. 4 a 6).

— Les olles bicòniques representen el 3,71% (fig. 7, núm. 1 i 2).

A més d'aquestes tres formes genèriques es localitzaren dos tonells (fig. 7, núm. 3), una olla troncocònica-globular, una çaçoleta i cinc formes que les anomenam olles globulars de boca oberta, que tot i no haver-hi dues d'iguals, ni de forma ni de volum, tenen aspectes similars (fig. 7, núm. 4 a 6).

També s'ha analitzat el tipus d'acabat i s'ha pogut comprovar que varia segons el perfil de la peça, cosa que interpretam que estava en relació a la funció que tenia l'objecte a la necròpolis (fig. 12). Si això és així, hem de deduir que la major part de les ceràmiques eren fabricades exclusivament per a l'ús funerari.

El 64,8% de les olles globulars tenen la superfície exterior allisada i el 35,2 el té brunyit. A l'aspecte de l'acabat cal afegir que la coccio de les olles globular és poc acurada dominant les superfícies amb tonalitats variades formant clapes brunes, negres, grises, ocres i roges. El modelat de la peça és acurat mantenint la proporció de gruix i la simetria.

En el cas dels bols el 88,8% de les superfícies estan allisades i només tres, que corresponen als bols semiesfèrics esmentats, la tenen brunyida. A més, un nombre important dels petits bols amb òmfal tenen un modelat groller, amb defectes, ditades i diferències importants en el gruix de la pasta i en la simetria del perfil. La coccio també es deficient amb una variada gamma de tonalitats.

Diferent és el tractament que es dona al modelat, coccio i tractament de les superfícies a les olles bicòniques. El modelat és acurat i dominen les peces ben proporcionades. La coccio és reductora i més acurada, cosa que els proporciona una tonalitat negra intensa i uniforme. A més un 56,25% tenen la superfície brunyida. Per tot això són uns vasos que tenen un tractament especial en tot el procés però també en el tractament que se'ls dispensa dins la cova, ja que la immensa majoria es conservà en un estat òptim i no patiren la trencadissa general de la resta dels perfils.

Un altra dada a contrastar és la freqüència i la distribució de les ceràmiques (fig. 2). Les olles globulars estan distribuïdes per tota la necròpolis i la proporció entre nombre d'individus i olles globulars dona una mitja de 2,3 peces per individu. Els bols petits i els vasos troncocònics es troben repartits per tota la necròpolis, però amb una major concentració a la rampa, zona en la qual sembla que no es dipositaren cadàvers. En canvi les olles bicòniques estan distribuïdes al llarg de la necròpolis però ubicades a la meitat occidental. Els dos tonells es trobaven al terç més interior. La çaçoleta es trobava a l'enfront de l'accés i, finalment, les cinc olles globulars de boca oberta estaven distribuïdes al llarg de la cova en un eix longitudinal.

El nombre de botons recuperats és de 62, xifra que segurament va ésser bastant superior, ja que eren freqüents els petits fragments i el botons mig romputs. Són de diferents formes: abunden els cònics i els piramidals amb perforació en v, però també n'hi ha de plans amb dues i tres perforacions transversals (fig. 3.1). Estan elaborats amb diferents matèries: os, ivori i possiblement copinya. Estaven distribuïts per tota la necròpolis i aparegueren de forma individualitzada. En alguns casos trobarem un botó dins una olla globular.

Les plaquetes són unes peces singulars a l'àmbit insular, estan fetes a partir d'os d'animal molt ben polit i amb els caires arrodonits. A un extrem, el més estret, se li practicà un petit orifici que permetia portar-lo penjat, mentre que l'extrem contrari era la part més ampla amb un perfil arrodonit, sovint esbiaixat. Així mateix, és interessant anotar que s'observa una gradació de llargàries (fig. 4.1). Si comptabilitzam el nombre de parts superiors conservades ens dona un mínim de 51 penjolls. Es trobaren a la meitat interior i es localitzaven individualment, però també varen ésser freqüents les concentracions i, fins i tot, dins vasos globulars.

Cal destacar un objecte d'os singular localitzat ran la capçalera de la cova. Està molt ben seccionat i tallat, de perfil cònic truncat i base ovalada. Té una amplada màxima de la base de 59 X 35 mm, la secció superior fa 29 X 20 mm. De forma longitudinal se li practicà una perforació rectangular de 19 X 9 mm. A més té dos orificis transversals per tal de subjectar amb ànimes l'objecte que anava encaixat. Les característiques formals fan pensar que es tractà d'una empanyadura (fig. 3.3).

La fusta també serví de matèria primera per elaborar tecnologia. Una pintura analitzada determinà que s'havia elaborat amb fusta de boix. Amb una conservació molt deficient, s'han pogut determinar l'existència d'un mínim de nou pintes, que de bon segur devien ésser més (fig. 3.2). Es trobaren dins olles globulars, segurament introduïdes en processos postdeposicionals. Cal la possibilitat que només es conservassin aquelles peces que es trobaven preservades per contenidors ceràmics.

Els objectes metàl·lics estaven formats per punxons, alenes, ganivets i una daga, fent un total de 77 peces (fig. 5.3). Una dada a tenir en compte és que no es va trobar cap objecte metàl·lic a l'interior d'un contenidor ceràmic. Els 37 punxons i 17 alenes estaven distribuïts per tota la cavitat sense concentracions, amb una dinàmica semblant a les observades en les olles globulars i amb els botons. En canvi, els ganivets mostren un tractament diferent. Observam una alineació longitudinal a l'eix occidental i situades a mitjan cambra (fig. 4.2). Una segona concentració es palesa al terç més interior. Finalment, la daga està situada a l'extrem més pròxim a l'accés i és l'únic objecte metàl·lic que estava clarament associat a un cadàver. A més, sembla que va ésser dipositada fracturada en quatre trossos degut a diferents impactes, cosa que associam a una intencionalitat amb objectius màgicoreligiosos.

INTERPRETACIÓ

En un principi de la investigació tot semblava un caos com a resultat del procés deposicional durant quatre segles, però en el moment de posar ordre als objectes i atenent als quatre aspectes de caràcter tècnic veim que estan en consonància i que existeix una coherència. Per continuar la interpretació de les pràctiques funeràries hem d'analitzar i fer una proposta funcional dels objectes. Per això, proposam una divisió dels objectes atenent a tres funcions:

- Per una banda, tenim la tecnologia que acompanyava el mort ja sigui en qualitat d'objectes d'ornament com funcionals i que formarien part de l'abillament del cadàver.
- En segon lloc, tendríem els objectes que conformarien el dipòsit funerari i que serien aquells objectes que la comunitat diposita junt amb el mort.
- En tercer lloc, cal esmentar la tecnologia emprada dins la cavitat per realitzar les cerimònies dels funerals i les dels rituals periòdics que segurament es celebraven.

Tanmateix, no és una proposta tancada perquè som conscients que hi ha la possibilitat que alguns objectes tinguessin funcions ambivalents o poguessin sofrir variacions.

Hem vist com el 65% de la tecnologia correspon als contenidors, també ens hem adonat que la varietat de formes és molt limitada. El que no sabem és si en aquells moments els perfils eren associats a unes funcions determinades. En tot cas sembla que això no seria el cas de les olles globulars, ja que estan constatades a diferents jaciments amb funcions domèstiques. A més de la seva ambivalència, a can Martorellet, com a la immensa majoria de necròpolis d'aquest període, és la forma més abundosa. Per això, consideram, a l'espera de poder fer anàlisis de continguts que ens aclareixin la situació, que era el contenidor pròpiament de dipòsit funerari, es a dir l'objecte que contenia certes substàncies o objectes que per qüestions de caràcter ideològic eren dipositades al costat del mort.

A partir de les característiques tècniques, formals i de distribució exposades sobre els contenidors bicònics, consideram que es tracta d'uns objectes en els quals s'hi ha posat un alt esment que li confereixen unes qualitats que els fan diferents a la resta de contenidors. A part d'aquestes evidències, la ubicació centrada en l'eix occidental pot ésser un element important en la interpretació, ja que observam que part important dels cadàvers estructurats eren dipositats en sentit oest/est amb el cap vers l'occident. Així, les olles bicòniques se situarien exclusivament a la zona del cap, ubicació que també s'ha constatat en altres necròpolis encara que sovint es tracta d'olles globulars.

Els bols petits amb o sense òmfal i els vasos troncocònics, la majoria dels quals tenen unes característiques tècniques deficient, hem vist que estaven distribuïts per l'espai funerari amb una relativa concentració a la zona més extrema de la rampa, en la qual no hi havia deposicions funeràries. A partir d'aquestes dades ens inclinam a pensar que part important d'aquests objectes, els quals podrien tenir certa flexibilitat funcional, fossin emprats per il·luminar l'espai ja sigui amb un caràcter funcional o ritual.

Quant als dos tonells pensam que es devien utilitzar en les activitats rituals, de fet un d'ells, ja fragmentat, contenia abundoses cendres, mentre que l'altre té la superfície molt ennegrida pels efectes de cremacions. Ambdues peces foren emprades als inicis de la necròpolis i varen ésser amortitzades bastant abans de què finalitzàs.

A part de la possible il·luminació que es feia amb els petits bols, sobre tot els que porten òmfal, els quals devien cremar amb greix o oli, es detecten diferents punts amb carbons que indiquen focs d'escassa intensitat, probablement de caràcter ritual, ja que per les característiques de la cova les cremacions de certa intensitat dificultarien la respiració. No obstant això, s'observen ossos llargs parcialment afectats pel foc, els quals consideram que han estat ocasionats de manera involuntària i, en tot cas, producte de rituals que no tenien com a objectiu la incineració total de l'individu i que es produïen sobre uns ossos descarnats.

Les plaquetes d'os per les característiques formals i la distribució interpretam que tenien una funció ornamental i que es portaven com a collar. Aquestes peces sembla que en la fase final de la necròpolis s'havien deixat de fabricar. Quant als botons per les característiques exposades ens decantam per un caràcter funcional. L'objecte d'os que interpretam com l'empunyadura d'un objecte no conservat ens decantam per donar-li una funció relacionada amb qüestions ideològiques sense que puguem matisar.

Quant a les pintes, som de l'opinió que varen ésser dipositades com a un estri d'ús cerimonial. Per aquesta proposta ens basam en què totes les pintes recuperades es trobaven dins olles globulars. És possible que es degui a un fet casual propiciat per una millor preservació d'aquelles peces que es trobaven dins el contenidor ceràmica. Però el fet que

almenys una part de les pintes es deixassin dins un contenidor ja indica que no eren purs elements ornamentals. Una dada a tenir en compte és la funció que es va poder determinar a la pinta trobada a la cova des Càrritx (Lull/Micó/Rihuete/Risch 1999).

Els objectes metàl·lics hem vist que tenien un comportament molt diferenciat segons la tipologia quant a quantitat i distribució. En base a les dades exposades ens decantam per considerar els punxons i les alenes com a objectes amb caràcter estrictament funcional i que acompanyaven al mort. Segurament, a causa de la funció que tenien, els punxons anaven desproveïts de mànec, cosa que és generalitzable a les necròpolis del mateix període. Una dada que pens cal indicar és que la suma de punxons/alenes i de botons és similar a la de persones dipositades.

Els ganivets, en base a la freqüència i la distribució, pensam que tenien una funció ritual i, en tot cas, no sembla que fossin uns objectes del mort o que acompanyaven al mort. Diferent és el cas de la daga, la qual estava amb clara connexió amb un esquelet. Però, a més d'aquest fet, que posa de manifest el canvi econòmic i social que es produeix al bronze final, cal anotar que l'objecte sembla que va ésser dipositat seccionat en quatre trossos produïts per impactes i que suposaren la fractura intencionada del full.

A can Martorellet tenim constància d'una activitat postdeposicional destacable, l'alineació de tres cranis a la capçalera de la cova, situats sobre un escaló rocós. Aquesta deposició, d'acord amb la situació, degué tenir lloc als inicis de la necròpolis i no va tenir continuïtat. Seria, doncs, el precedent més arcaic de pràctiques que amb posterioritat tendran una relativa freqüència. Cal indicar que prop dels tres cranis es trobà l'objecte d'os que interpretam com una empanyadura.

A més, es trobà un percentatge baix d'ossos que tenen la superfície afectada pel foc. L'estudi antropològic (Gómez, en premsa) determina que es tracta d'afectacions produïdes en processos postdeposicionals, una vegada que l'os està descarnat. Interpretam que es tracta de l'afectació intencionada o no de combustions que periòdicament es feien a la necròpolis. Aquesta és una evidència que té clares similituds amb activitats constatades a altres necròpolis del continent (Agustí, 2002).

BIBLIOGRAFIA

- AGUSTÍ I FARJAS, B. (2002): Depositos funerarios con cremación durante el Calcolítico y el Bronce en el nordeste de Catalunya. *Sobre el significado del fuego en los rituales funerarios del neolítico. Studia Archaeologica*, 91, Valladolid.
- AGUSTÍ, B., MERCADAL, O. (2000): Rituals funeraris i antropologia entre el neolític final i l'edat del bronze inicial en el marc català i els territoris veïns. A *Pirineus i veïns al tercer mil·lenni AC. XII Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, pàg. 591-642, Puigcerdà.
- DELIBES DE CASTRO, G. (2000): Cinabrio, huesos pintados en rojo y tumbas de ocre: ¿prácticas de embalsamamiento en la prehistoria? *Scripta in honorem Enrique A. Llobregat Conesa*, pàg. 223-236, Alacant.
- GÓMEZ, J. L. (en premsa): Estudi antropològic de la cova sepulcral de can Martorellet.
- GÓMEZ, J. L. (en premsa): Estudi dentari del jaciment «cova de can Martorellet» (Pollença, Mallorca)
- LULL, V., MICÓ, R., RIHUETE, C., RISCH, R. (1999): Ideología y sociedad en la prehistoria de Menorca. La Cova des Càrritx y la Cova des Mussol. Barcelona.
- PONS I HOMAR, G. (1999): *Anàlisi espacial del poblament al pretalaiòtic final i al talaiòtic I de Mallorca*. Col·lecció La Deixa, 2. Monografies de Patrimoni Històric, Palma.
- RODRÍGUEZ CARREÑO, A. M. (2000): *El territori de Pollença sota l'orde del Temple (1298-1304)*. Pollença.
- ROTGER, M. (1967) *Historia de Pollensa* vol. I, Palma.

Fig. 1 (1) Mapa de Mallorca amb la situació de can Martorellet. (2) Planimetria de la cova de can Martorellet.

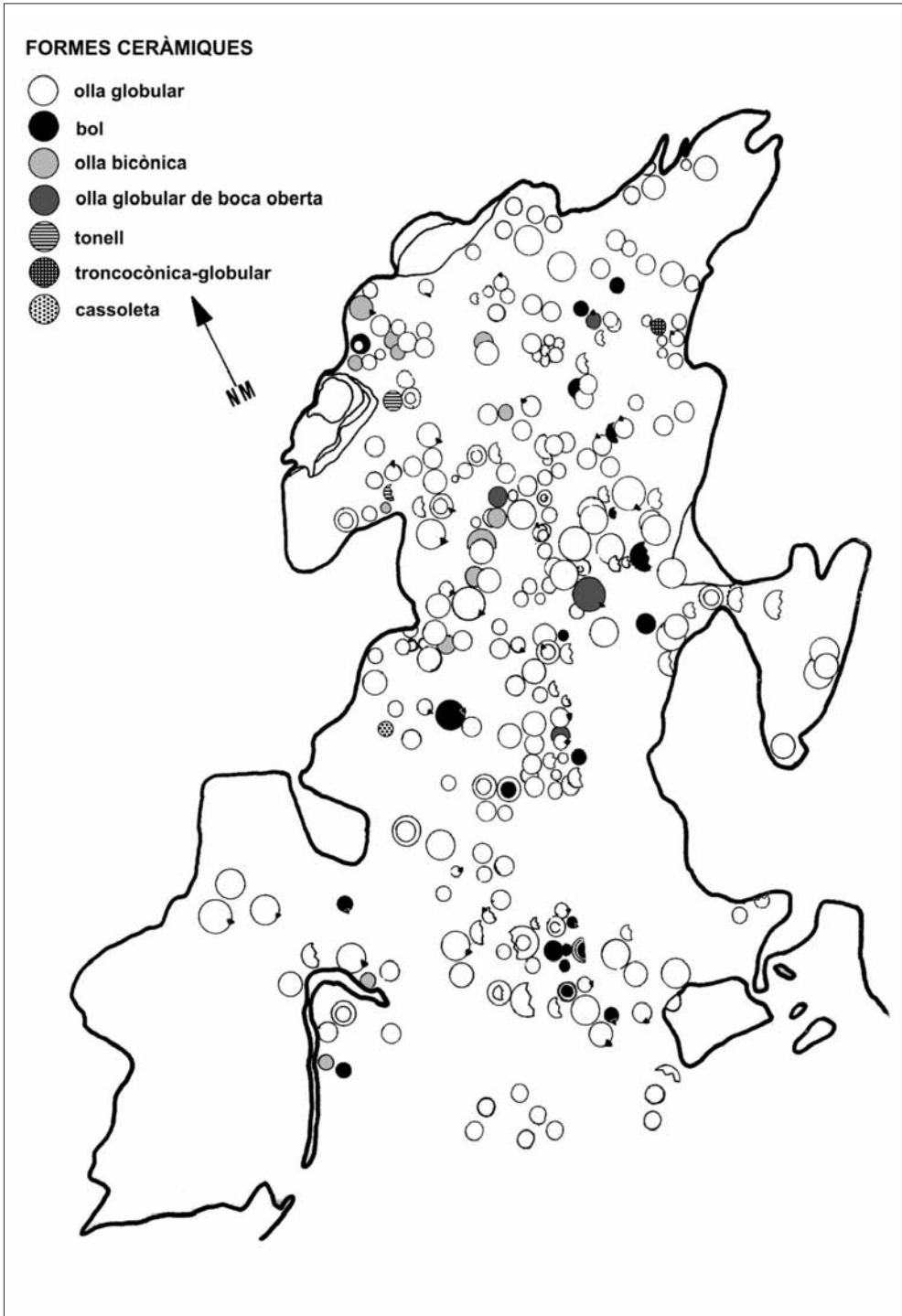

Fig. 2. Planimetria de la cambra funerària amb la distribució ceràmica més sencera.

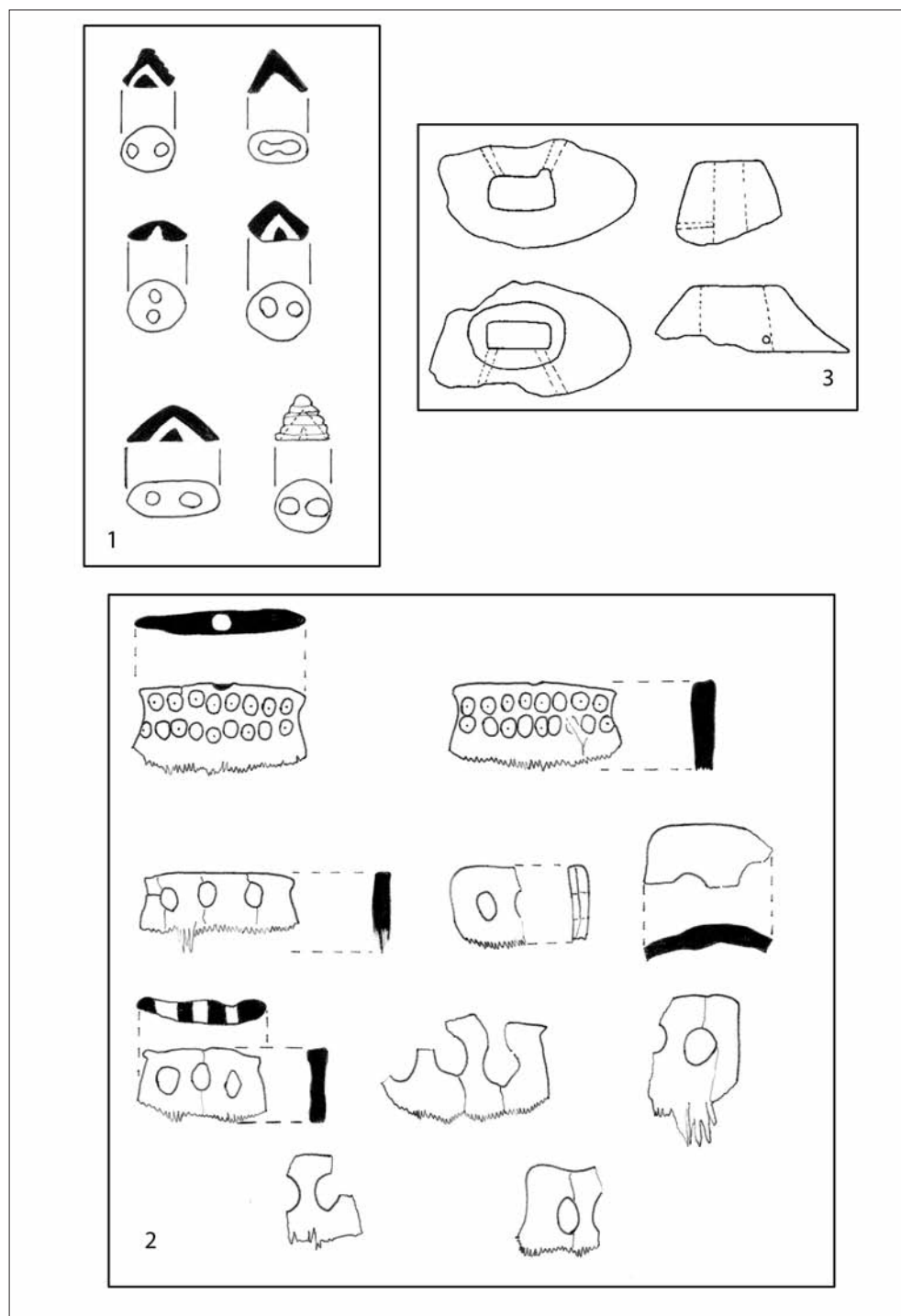

Figura 3. (1) Diferents tipus de botons de can Martorellet. (2) Dibuix de les pintes de fusta més senceres de can Martorellet. (3) Dibuix d'un objecte d'os, possible empunyadura.

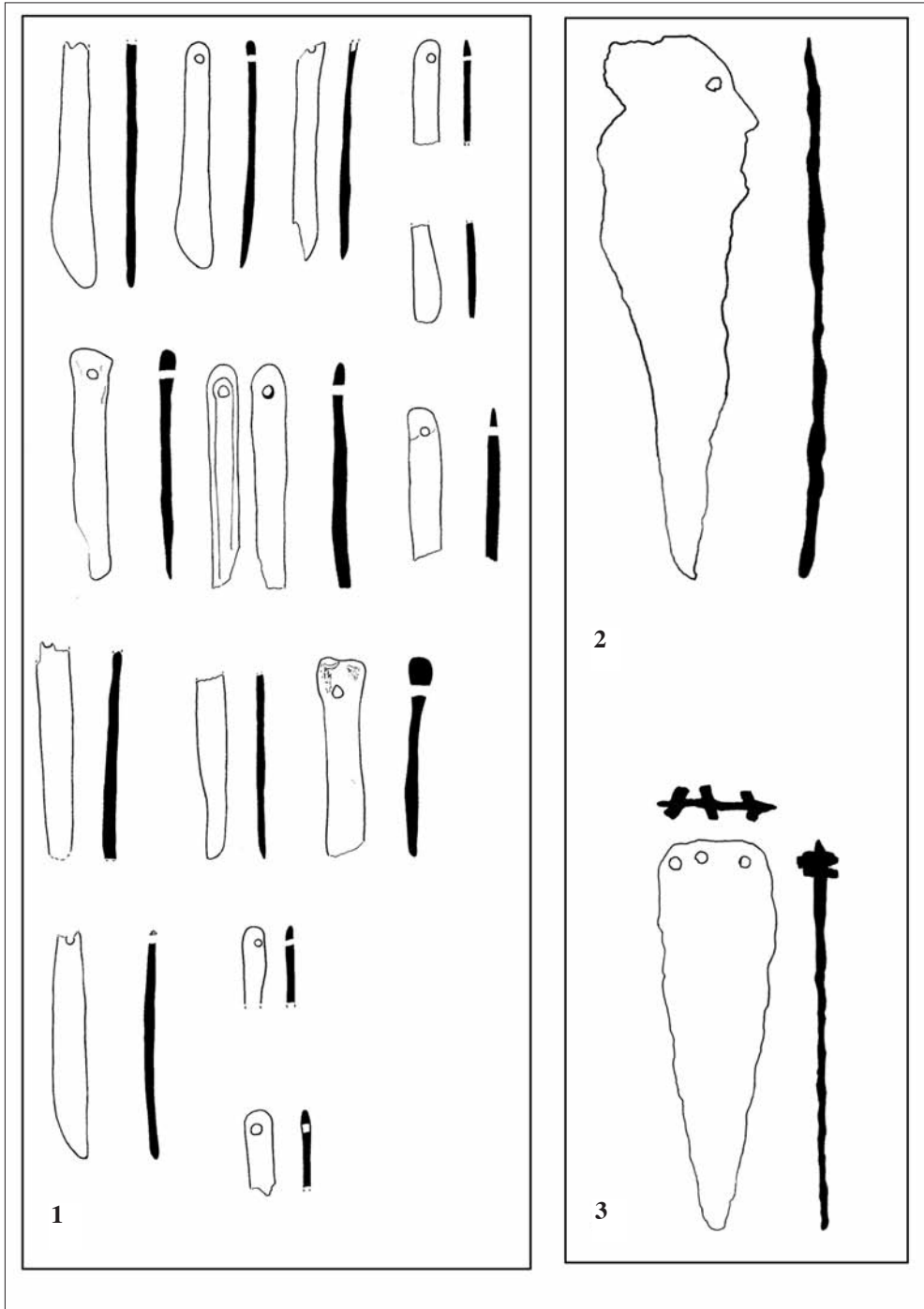

Fig. 4. (1) Alguns dels penjolls d'os trobats a can Martorellet. (2) Dibuix de dos ganivets de can Martorellet.

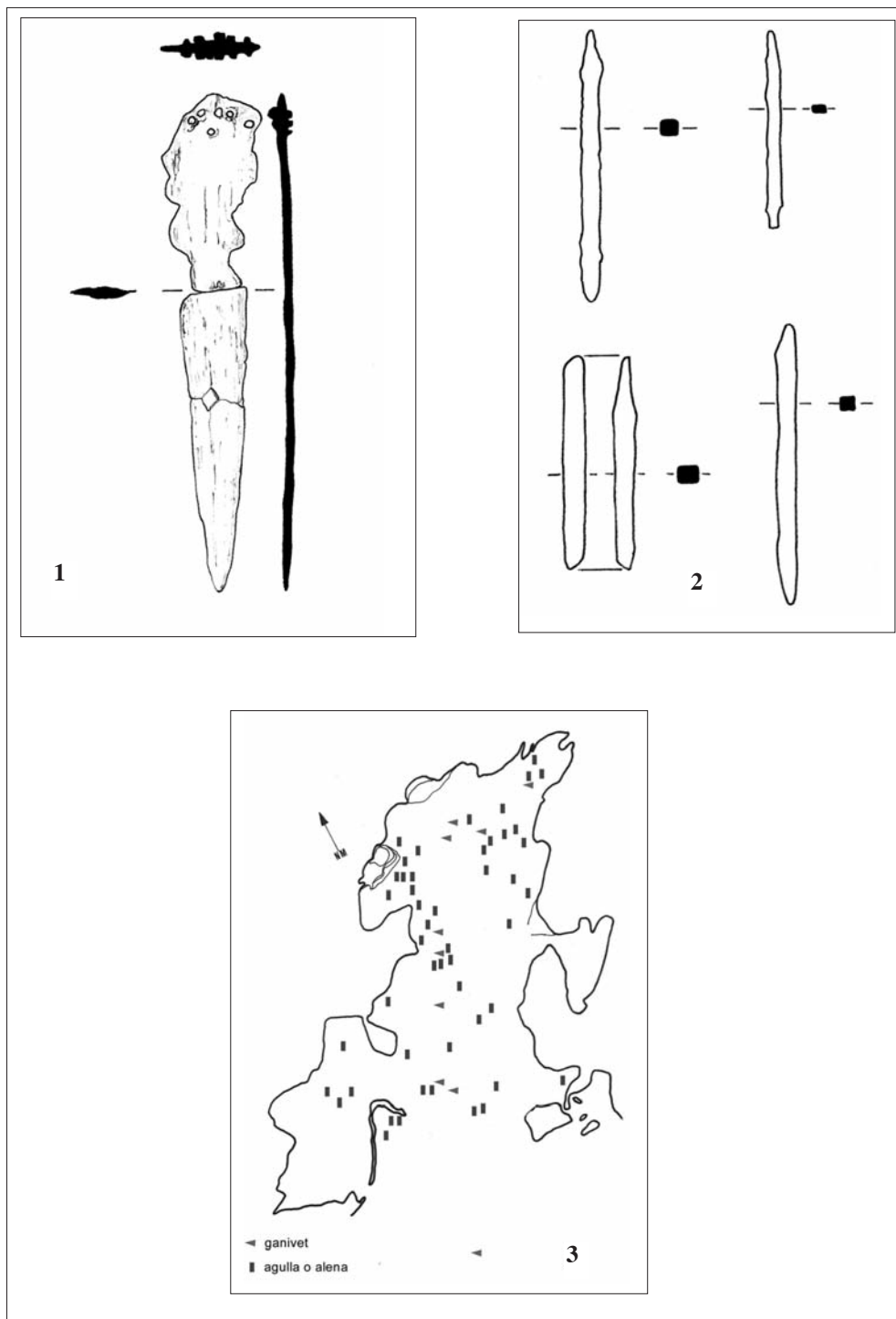

Fig. 5. (1) Dibuix de la daga trobada a can Martorellet. (2) Alguns dels punxons localitzats a la cova. (3) Planimetria de la cambra funerària amb la distribució de bona part dels objectes metàl·lics.

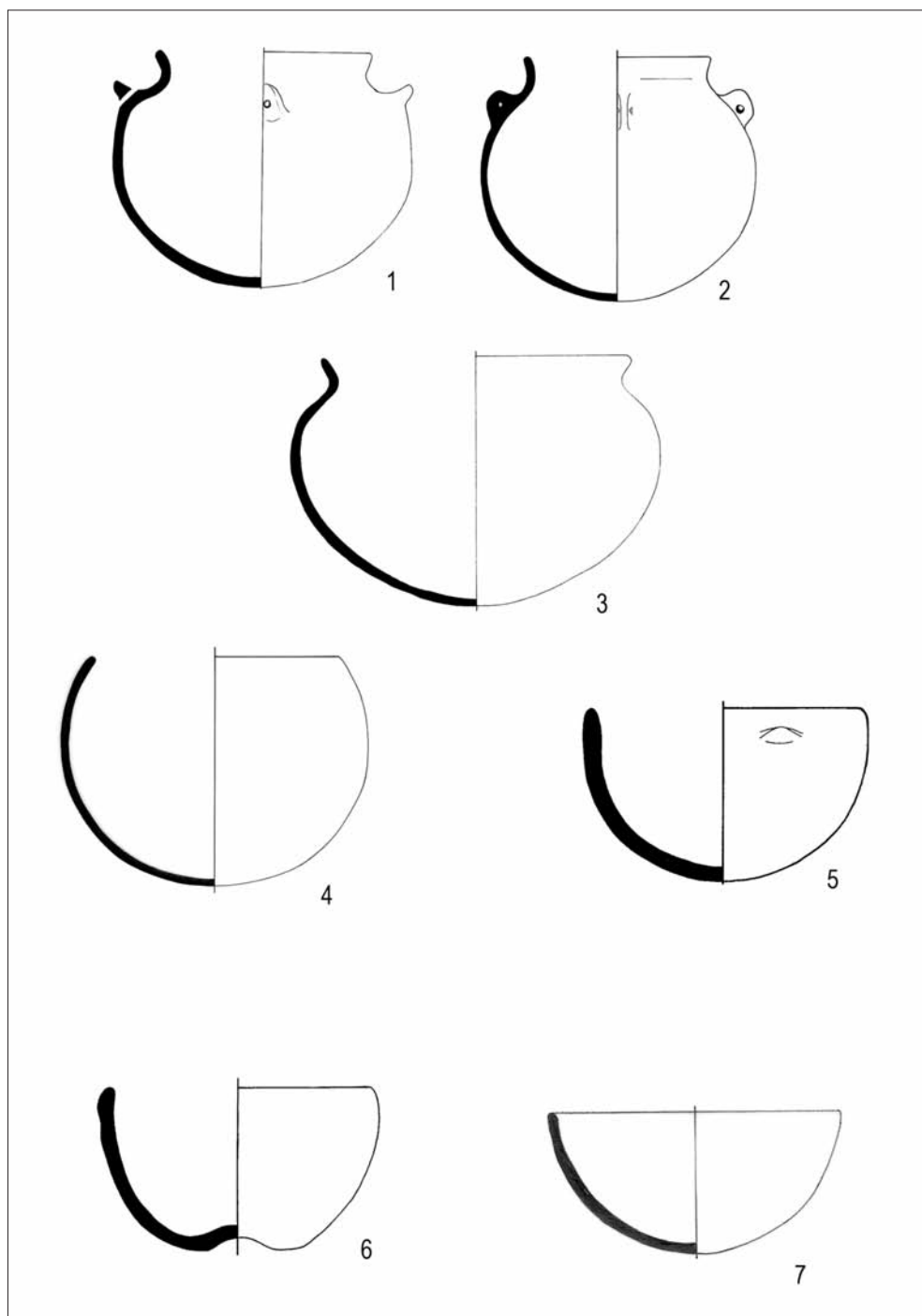

Figura 6. Dibuixos de tres perfils d'olles globulars (núm. 1 a 3) i de quatre perfils de conques (núm. 4 a 6).

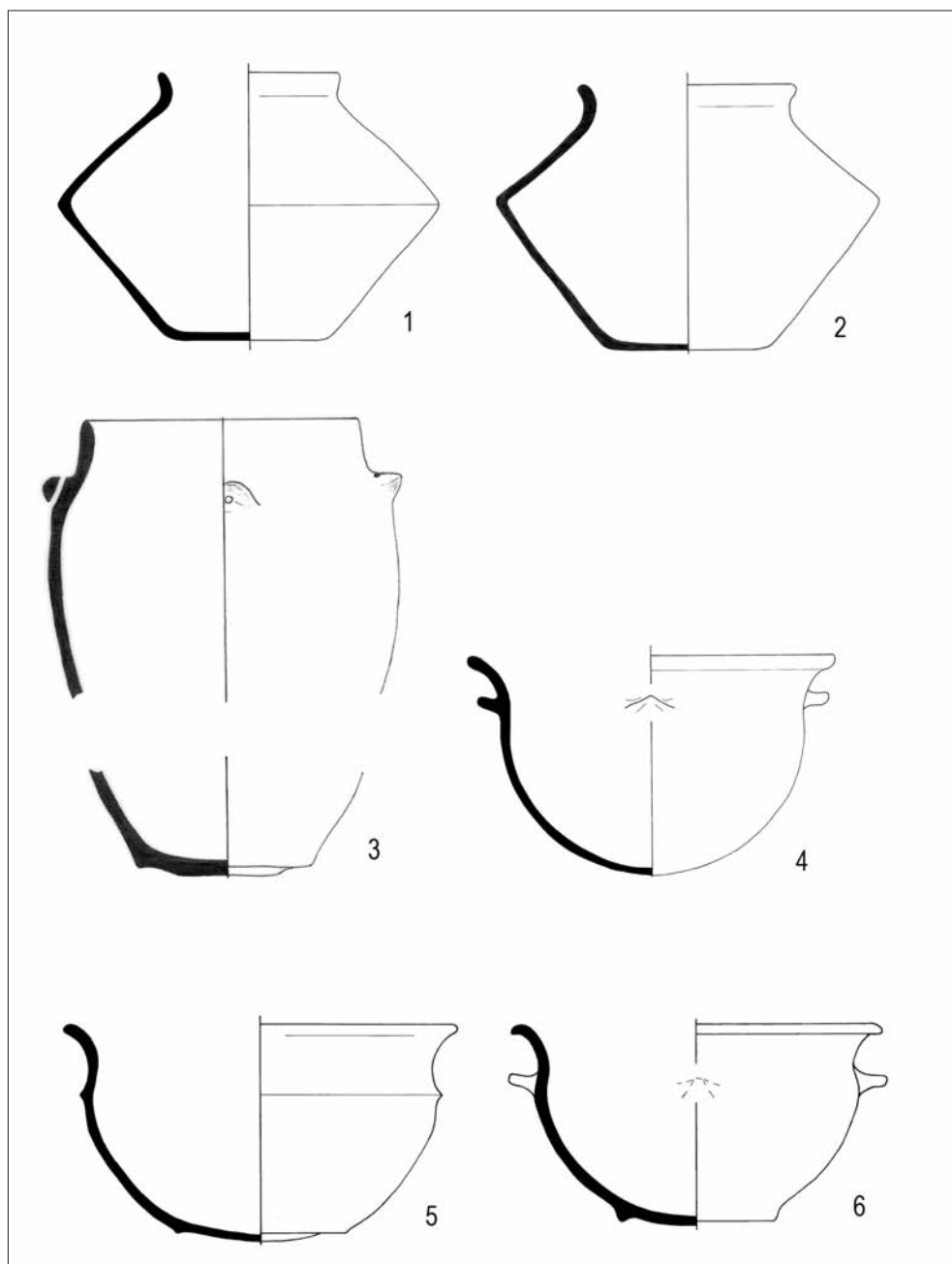

Fig. 7. Perfils de dues olles bicòniques (núm. 1 i 2), un tonell (núm. 3) i tres olles globulars de boca oberta (núm. 4 a 6).

Fig. 8. (1) Visió parcial abans de l'excavació. (2) Imatge d'un cadàver que conserva parcialment l'estructura òssia.

JACIMENT	LABORATORI I DATACIÓ BP	cal ANE (2 σ)	MOSTRA	REFERÈNCIA
Can Martorellet	KIA-15714: 3555 \pm 30 BP	2020 - 1770	Os humà	Van Strydonck et al. (2002b)
	KIA-15721: 3450 \pm 30 BP	1880 - 1680	Os humà	Van Strydonck et al. (2002b)
	KIA-15722: 3380 \pm 30 BP	1750 - 1530	Os humà	Van Strydonck et al. (2002b)
	UtC-7860: 3360 \pm 40 BP	1740 - 1520	Pinta de fusta	Pons (1999)
	KIA-15720: 3025 \pm 40 BP	1400 - 1120	Os humà	Van Strydonck et al. (2002b)

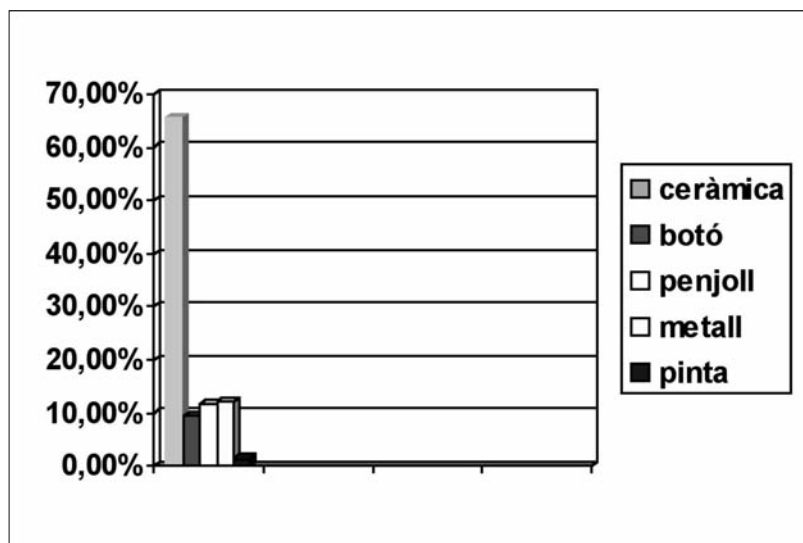
Fig. 9. Taula amb les datacions radiocarbòniques de can Martorellet a 2 σ .

Fig. 10. Gràfic amb els percentatges de la tecnologia segons la matèria o l'objecte.

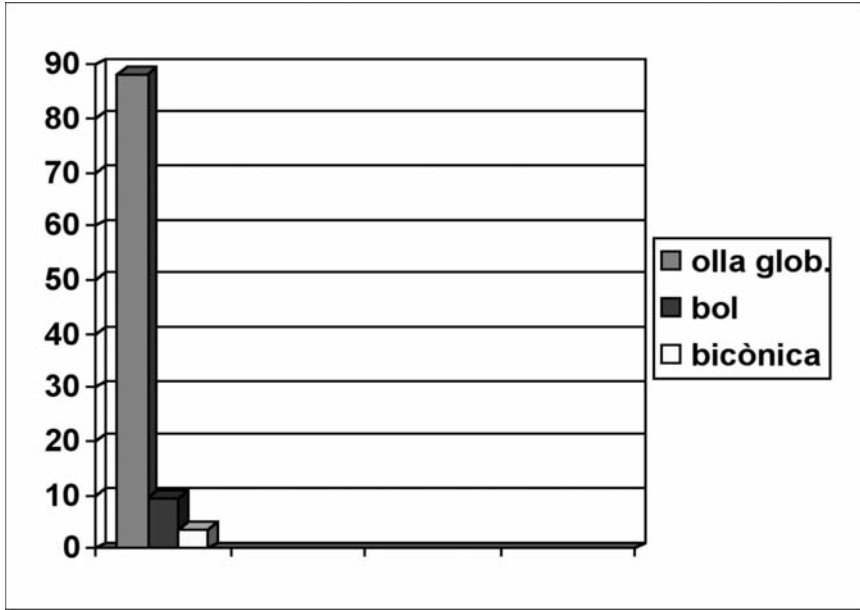

Fig. 11. Gràfic amb el percentatge de les formes ceràmiques més freqüents a la necròpolis.

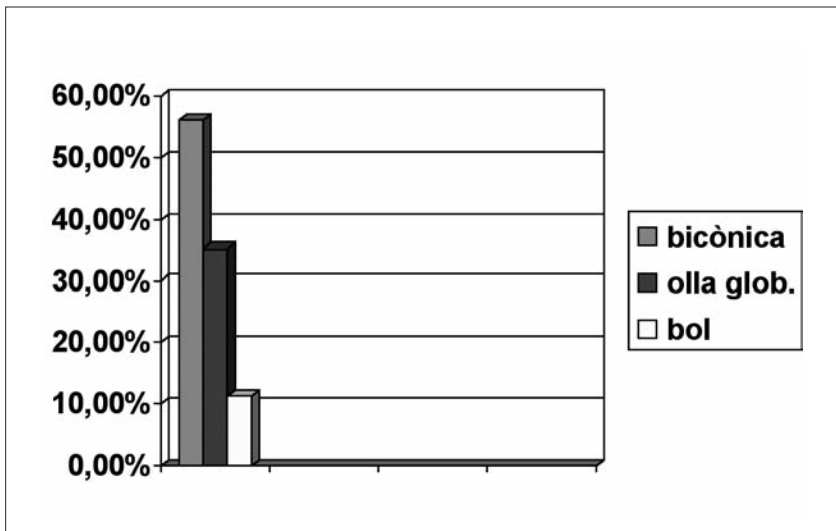

Fig. 12. Percentatge de les ceràmiques amb les superfícies exteriors brunyides segons el perfil.